

DOI: 10.14456/jem.2018.13

บทความวิชาการ / Viewpoint

06

วิวัฒนาการแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน EVOLUTION OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

สมพร แสงชัย^a✉^aคณะบริหารพัฒนาสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

somporn sangchai

^aGraduate School of Environmental Development Administration,
National Institute of Development Administration

✉somporn2118080@gmail.com

บทคัดย่อ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถบูรณาการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเข้าด้วยกัน ซึ่งในอยู่ในรายงาน Brundtland โดยขณะนั้นประเทศทางใต้ The South (ประเทศกำลังพัฒนา) เห็นว่า ประเทศทางเหนือ The North (ประเทศพัฒนาแล้ว) ไม่ต้องการให้ประเทศกำลังพัฒนาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการพัฒนาประเทศ ส่งผลให้ประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนาไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนและพึ่งพาประเทศที่พัฒนาแล้วเสมอ ต่อมาในการประชุม Rio de Janeiro ปี ค.ศ. 1992 และ ค.ศ. 2012 และการประชุมที่ Johannesburg ในปี ค.ศ. 2002 ประเทศกำลังพัฒนาเสนอให้สหประชาชาติกำหนดเป้าหมายการพัฒนา เพื่อต่อสู้กับปัญหาต่างๆของประเทศกำลังพัฒนา พร้อมไปกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม ต่อมาในการประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติขององค์การสหประชาชาติจึงร่วมกันกำหนดเป้าหมายของพัฒนาขึ้น ในปี ค.ศ. 2012 ประเทศที่กำลังพัฒนาเสนอให้สหประชาชาติจัดตั้งคณะทำงานเพื่อกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่บูรณาการแนวคิดของทั้ง 2 กลุ่มประเทศ โดยต่อมาแนวคิดดังกล่าวพัฒนาเป็น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDG) ในปี ค.ศ. 2015 ซึ่งเป้าหมายนี้กำหนดเป็นแนวทางในการขจัดความยากจนให้ได้ในปี ค.ศ. 2030 ต่อสู้กับความ อยุติธรรมและปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่ออนาคตที่ยั่งยืนของโลก

คำสำคัญ : การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ((SDGs)

Abstract

It is recognized that the concept of sustainable development can integrate environment and development. According to the Brundtland Report, there was a time when developing countries (countries in southern regions) viewed that developed countries (countries in northern regions) did not want countries in southern regions to exploit natural resources for national development. As a result, people in developing countries could not escape poverty and had to always depend on developed countries. Later, during the meetings in Rio de Janeiro in 1992 and 2012 and the meeting in Johannesburg in 2002, developing countries suggested to the United Nations to establish development goals to fight developing countries' problems in parallel with environmental protection. During the Millennium Summit of the United Nations, development goals were jointly established. In 2012, developing countries suggested to the United Nations to establish a working group to determine sustainable development goals integrating concepts of the two groups of countries. Later, the concept was developed into Sustainable Development Goal (SDG) in 2015. The goal was defined as the guideline to eradicate poverty by 2030 while fighting injustice and protecting the environment for the world's sustainable future.

Keywords : Sustainable Development, Sustainable Development Goal (SDGs)

วิวัฒนาการแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development: SD) นั้นมีการพูดถึงอย่างกว้างขวางและใช้อ้างอิงอย่างแพร่หลายในทุกวงการ ซึ่งความเป็นมาของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมียาวนานตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 เรื่อยมาจนเป็น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goal: SDGs) ในปัจจุบัน ซึ่ง SDGs เป็นการสร้างความสมดุลให้แก่ความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น SDGs จึงได้รับการยอมรับจากประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา

บทนำ: ภายหลังการประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์ม

การประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์มในปี ค.ศ. 1972 ทำให้ประเทศที่พัฒนาแล้วมีความสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของการแก้ไขและควบคุมปัญหามลพิษที่เกิดจากการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและที่สามารถสร้างปัญหาข้ามพรมแดนได้ ส่วนประเทศที่กำลังพัฒนาก็ยังคงสนใจที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาต่อไป ในบางประเทศที่พัฒนาแล้ว พรรคเขียว (Green party) หรือพรรคการเมืองที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมชาติทางสังคม สิ่งแวดล้อม และต่อต้านความรุนแรง ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ความก้าวหน้าทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จึงอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศทางเหนือ (The North) มากกว่า ส่วนประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศทางใต้ (The South) มีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างจากประเทศพัฒนาแล้ว คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการด้อยพัฒนา การที่ประเทศกำลังพัฒนาต้องการจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนา ย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่อธรรมชาติ International Institute for Environment and Development (IIED) ได้เสนอว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือกระบวนการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของคนยากจนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น โดยหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต หมายถึงการพัฒนาต้องเกิดขึ้นภายในขีดความสามารถของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและของมนุษย์ (McCormick, 1989) ซึ่งตรงกับเนื้อหาในการประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์มในเดือนเมษายนและตุลาคม ค.ศ. 1974 ที่กรุงเจนีวา และเมืองโคโคโยค (Cocoyoc) ตามลำดับ

ในปี ค.ศ. 1979 International Union for Conservation of Nature (IUCN) ร่วมกับ UN Environment Programme (UNEP) Food Association Organization (FAO) และ World Wildlife Foundation (WWF) ได้ประกาศยุทธศาสตร์ของการอนุรักษ์โลก (World Conservation Strategy: WCS) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีชีวิต ในยุทธศาสตร์ของการอนุรักษ์นี้ การอนุรักษ์หมายถึงการจัดการเกี่ยวกับการใช้ชีวมณฑลโดยมนุษย์เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ที่ยั่งยืนสำหรับคนยุคปัจจุบัน ในขณะที่ดำรงรักษาสภาพของชีวมณฑลเอาไว้เพื่อให้สามารถตอบสนองความจำเป็นและความหวังของคนยุคอนาคต นับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้กล่าวถึงการตอบสนองความจำเป็นของคนยุคปัจจุบันและอนาคตอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่ยั่งยืน ความยุติธรรมทางสังคมระหว่างคนยุคปัจจุบันและอนาคตจึงเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งสำหรับความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (Dobson, 1998)

ดังนั้น เพื่อศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและรอบคอบ ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติได้มีมติในเดือนกันยายน ค.ศ. 1983 ให้จัดตั้งคณะกรรมการโลกในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) โดยมีหน้าที่ในการกำหนดวาระการเปลี่ยนแปลงของโลกคือ เสนอยุทธศาสตร์สิ่ง

แวดล้อมระยะยาวสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน และกำหนดประเด็นสิ่งแวดล้อมระยะยาวและมาตรการสำหรับการจัดการกับการป้องกันและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมอย่างได้ผล ซึ่งมีนาย Gro Harlem Brundtland นายกรัฐมนตรีและอดีตรัฐมนตรีสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศนอร์เวย์เป็นประธาน WCED ร่วมกับกรรมการจากทั่วโลกอีก 20 คน คณะกรรมการได้จัดประชุมใน 5 ทวีป เพื่อรับฟังความเห็นจากบุคคลต่าง ๆ นับเป็นจำนวนพันคน และในที่สุดคณะกรรมการได้เสนอรายงาน “อนาคตที่ร่วมกันของเรา” หรือ Our Common Future ต่อที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1987

รายงาน “อนาคตที่ร่วมกันของเรา” (Our Common Future)

รายงาน อนาคตที่ร่วมกันของเรา ได้ถูกเสนอต่อที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1987 รายงานนี้บางครั้งจะถูกเรียกว่า Brundtland Report ตามชื่อของประธาน WCED รายงานนี้มีความเห็นว่าสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ยิ่งกว่านั้น ความยากจน ความไม่เสมอภาค และความทุกข์ทรมานของสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาก ประเทศที่กำลังพัฒนามีปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติใช้หนี้และใช้จ่ายในการพัฒนา ส่วนประเทศที่พัฒนาแล้วใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างมากมาย สรุปแล้ว มนุษย์ในยุคปัจจุบันได้ขอยืมต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมจากมนุษย์ในยุคอนาคต (future generations) ไปใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ในรายงานนี้ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองของความจำเป็นของคนยุคปัจจุบันโดยไม่ลดขีดความสามารถในการตอบสนองความจำเป็นของคนยุค คำจำกัดความนี้มีการขยายความว่า (1) การพัฒนาจะต้องถูกจำกัดโดยขีดความสามารถทางเทคโนโลยีและองค์การทางสังคม และโดยชีวมณฑล (Biosphere) (2) การพัฒนาต้องสามารถตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (3) พลเมืองทุกคนของประเทศจะต้องมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพและทัดเทียมกันในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ (4) วิถีชีวิตที่มั่งคั่งจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของนิเวศ ประเทศตะวันตกควรลดการอุปโภคบริโภคลง และ (5) ขนาดของประชากรและการเพิ่มของประชากรต้องสอดคล้องกับศักยภาพทางการผลิตของระบบนิเวศ ในประเทศที่กำลังพัฒนาจะต้องมีจำนวนประชากรไม่ให้เกิดขีดความสามารถในการเลี้ยงดูประชากรให้อยู่ดีกินดี นอกจากนั้นแล้วในรายงานยังได้กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็นในอนาคตและในปัจจุบัน หมายถึง ความยุติธรรมสำหรับคนในยุคเดียวกัน (Intra-generational equity) และความยุติธรรมสำหรับคนต่างยุค (Inter-generational equity) อีกด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์หรือนโยบายที่จำเป็นเป็นกรอบของการพัฒนา คือ (1) การเติบโตยังจำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน (2) การเติบโตต้องเน้นวัตถุและพลังงานน้อยลง (3) ต้องสามารถตอบสนองความจำเป็นที่สำคัญของมนุษย์ คือ การมีงานทำ อาหาร บ้าน น้ำ และสาธารณสุข (4) รักษาระดับประชากรที่ให้อสอดคล้องกับขีดความสามารถในการผลิตของระบบนิเวศ และมีให้ประชากรหนาแน่นในบริเวณเมืองใหญ่เกินไป (5) อนุรักษ์และส่งเสริมทรัพยากรพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ (6) กำหนดทิศทางใหม่ของเทคโนโลยีและการจัดการความเสี่ยงให้มีความสนใจแก่เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และใช้เทคโนโลยีที่ปลอดภัย และ (7) รวมการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบบการเมืองและการตัดสินใจทุกระดับ

คณะกรรมการ WCED มีความเห็นว่า จำเป็นต้องมีปัจจัยสำคัญคือ (1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย (2) ระบบเศรษฐกิจที่สามารถผลิตส่วนเกินและวิทยาการหรือความรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองและพื้นฐานที่ยั่งยืน (3) ระบบสังคมที่สามารถแก้ไขความตึงเครียด

(4) ระบบการผลิตที่อนุรักษ์ฐานของนิเวศเพื่อการพัฒนา (5) ระบบเทคโนโลยีที่ค้นหาการแก้ปัญหาแนวใหม่อย่างต่อเนื่อง (6) ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งก่อให้เกิดการค้าและการเงินอย่างยั่งยืน และ (7) ระบบการบริหารที่ยืดหยุ่นและสามารถแก้ไขตัวเองได้ คือระบบที่จริงใจกับเป้าหมายและได้ประสิทธิผลกับการแก้ไขความผิดพลาด ในรายงานเสนอว่า รายงานฉบับนี้ควรจะมีการติดตามผลอย่างใกล้ชิด และควรจัดการประชุมระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติเพื่อติดตามผลและกำหนดข้อมูลพื้นฐานสำหรับความก้าวหน้าของมนุษยชาติ

เมื่อรายงานอนาคตที่ร่วมกันของเราเผยแพร่ออกมานั้นได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกสารที่สามารถเชื่อมการพัฒนาเข้ากับสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน โดย (1) การให้ความสำคัญกับความจำเป็น (needs) ของคนจน (2) สิ่งแวดล้อมมีขีดจำกัดทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และขีดความสามารถของเทคโนโลยีและองค์การทางสังคมของมนุษย์ (3) ความยุติธรรมหรือความเสมอภาคในความเป็นอยู่ระหว่างคนในยุคปัจจุบัน และระหว่างคนยุคปัจจุบันกับคนในยุคอนาคต (4) การขจัดหรือลดความแตกต่างของอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา และ (5) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการปกครองระบบประชาธิปไตย ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนในความหมายของรายงานดังกล่าว จึงเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์และมีลักษณะของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) มาก ซึ่งทำให้สามารถตีความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนออกเป็นหลายแนวคิดได้ด้วยดี การมีธรรมชาติเป็นศูนย์กลางจะทำให้การพัฒนาเน้นเทคโนโลยีที่เหมาะสมความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและชุมชน และสุขภาพของระบบนิเวศ

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาที่ยั่งยืนอาจเป็นคำกล่าวอ้างเพื่อใช้ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นการกดขี่ข่มเหงสิทธิเสรีภาพของประชาชนเพื่อสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มความอยุติธรรมในสังคมก็ได้ นักเศรษฐศาสตร์บางคนคิดว่าความยั่งยืนหมายถึงการทดแทนทุนทางสิ่งแวดล้อมด้วยทุนทรัพย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น สังคมจะต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สังคมต้องการคืออะไร การคิดทบทวนภายในสังคมเพื่อนำไปสู่ความทันสมัย (reflexive modernization) จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เพราะมนุษย์จะเข้าควบคุมโชคชะตาของตนเองมากกว่าจะปล่อยให้การพัฒนาในระบบทุนนิยมเข้าควบคุมโชคชะตาของมนุษย์ (Dresner, 2002) ซึ่งความเจริญก้าวหน้านั้นเกิดจากการใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ ซึ่งสังคมจะเกิดความยั่งยืน เมื่อมีการผลิตอาหารของโลกเพียงพอสำหรับทุกคน โดยเกิดมลภาวะน้อยกว่าขีดการรองรับของโลก และใช้ทรัพยากรน้อยกว่าการเกิดขึ้นของทรัพยากรใหม่ ดังนั้นสังคมต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจะมีทิศทางอย่างไร ประชาธิปไตยในระดับสากล (cosmopolitan democracy) จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อความยั่งยืนเพราะมาตรฐานทางสิ่งแวดล้อมที่กำหนดขึ้นมานั้นจะถูกใช้ทั่วโลก (Huckle & Martin, 2001)

นักนิเวศแนวลึก (deep ecology) มีความเห็นว่า Brundtland Report สนับสนุนแนวคิดวัตถุนิยมและการเติบโตทางเศรษฐกิจขัดแย้งกับแนวคิดการปฏิบัติสิ่งแวดล้อมในทศวรรษที่ 1960 และ 1970 อย่างสิ้นเชิง นักนิเวศแนวลึกเห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงควรรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศและกระบวนการวิวัฒนาการตามธรรมชาติ (wild evolutionary process) และสร้างความยุติธรรมทางสังคมระหว่างประเทศ แต่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่เกิดขึ้นนั้นมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเน้นการพัฒนามากกว่าการอนุรักษ์ (Sessions, 1995) นอกจากนั้น Naess (1997) เห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการมองประโยชน์ระยะสั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ การอนุรักษ์ ความมั่งคั่งหรือความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศ Naess เสนอว่าควรใช้แนวคิดของความยั่งยืนของระบบนิเวศแทนการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งส่งผลให้ระบบนิเวศยั่งยืน

และก่อให้เกิดสันติภาพและความยุติธรรมทางสังคม ควรจะเน้นนโยบายด้านความยั่งยืนทางนิเวศ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศเชิงลึกที่ยึดแนวคิดประชาธิปไตยและระบบอิงสา การขจัดความยากจนและการกดขี่ข่มเหง และการรักษานโยบายเพื่อความยั่งยืนของระบบนิเวศอย่างจริงจัง

แนวคิดของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและประเทศกำลังพัฒนา เห็นว่ารายงานนี้มองโลกในแง่บวกของโลกตะวันตก ทั้งนี้เพราะ (de la Court, 1990) (1) รายงานนี้เห็นว่าความยากจนและการเพิ่มของประชากรก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งใช้มาตรฐานของประเทศที่พัฒนาแล้วมาเป็นตัวชี้วัด (2) รายงานกล่าวว่าความยากจนก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่สิ่งแวดล้อม แต่ประเทศกำลังพัฒนาที่ยากจนมานานแล้วเพราะถูกดูดซับเอาทรัพยากรไปจนเกือบหมด ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมจึงควรเป็นต้นเหตุของความยากจน (3) การพัฒนาอุตสาหกรรมควรจะมุ่งสู่การใช้เทคโนโลยีสะอาดและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ทำลายธรรมชาติและควมยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องยอมรับความหลากหลายในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคารพธรรมชาติและใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้องมากกว่าแนวทางของประเทศตะวันตก และ (4) การพัฒนาที่ยั่งยืนในรายงานนี้จะสร้างความชอบธรรมให้แก่ประเทศที่พัฒนาแล้ว เป็นการเอาเปรียบประเทศที่กำลังพัฒนา โดยไม่สามารถดำเนินการอุตสาหกรรมที่เหมาะสมหรือเป็นมิตรกับธรรมชาติได้อย่างแท้จริงในประเทศเหล่านี้ de la Court (1990) เห็นว่าการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี แต่ต้องสอดคล้องกับ จริยธรรม วัฒนธรรม และศาสนา รายงานดังกล่าวไม่ได้เสนอแนะแก้ไขเกี่ยวกับการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบจักรวรรดินิยม การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องแก้ไขข้อขัดแย้งที่ฝังลึกอยู่ในโลกและภายในสังคม

ในแนวคิดเชิงวาทกรรม (Charoensin-o-larn, 2001) ซึ่งหมายถึงการตั้งกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขว่าอะไรคือสิ่งที่ยอมรับได้ โดยปกติจะเป็นถ้อยแถลงที่กำหนดความแตกต่างในสังคมที่เป็นการลงขันท์ โดยไม่รู้ตัว เป็นความรู้ซึ่งนำไปสู่อำนาจการควบคุม โดยเริ่มต้นจากความแตกต่างของสิ่งที่ป็นอยู่และสิ่งที่ถูกกำหนดให้เป็นสิ่งตรงข้าม เช่น วาทกรรมว่าด้วยการพัฒนา (Charoensin-o-larn, 1999) สิ่งใดถือว่าการพัฒนาหรือด้อยพัฒนาขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้น การกำหนดขึ้นเป็นเทคนิควิธีการหรือวิทยาการของอำนาจที่แยบยลอย่างหนึ่งในการกำหนดสถานภาพความสูงต่ำของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการป้ายสีให้ร้ายอีกฝ่ายว่า ต่ำด้อยกว่าตนเอง ดังนั้น การด้อยพัฒนาเป็นตัวขัดขวางการพัฒนาที่นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า จำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งก็คือการอยู่ในโอวาทของสหรัฐอเมริกาและระบอบทุนนิยมนั่นเอง เพราะถือตนเองเหนือกว่าและสามารถช่วยเหลือให้พ้นจากการด้อยพัฒนาได้ ไม่ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของประเทศคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้ประเทศพัฒนาแล้วไม่ยอมรับความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นบ้านโดยไม่เหตุผลว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้คนในประเทศด้อยพัฒนา มองว่าตนเองต่ำด้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วและมองข้ามคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง รายงาน Brundtland Report ได้เปิดพื้นที่ใหม่ของวาทกรรมและตอกย้ำความยั่งยืนของการพัฒนา สร้างความชอบธรรมให้แก่ทุนนิยมให้กลายเป็นทุนนิยมสีเขียว วาทกรรมนี้บีบบังคับให้ทุกประเทศต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา แต่ประเทศพัฒนาแล้วไม่ได้รับผิดชอบต่อปัญหาดังกล่าว ทั้งที่วาทกรรมของพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดของตะวันตก วาทกรรมของพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงเป็นเทคนิควิทยาการของอำนาจเพื่อควบคุมและจัดการกับประเทศกำลังพัฒนาโดยใช้พื้นที่สิ่งแวดล้อมเป็นประดิษฐกรรมล่าสุดของอำนาจ (Charoensin-o-larn, 1999)

นอกจากนี้แล้วในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาทั้งหลายที่ Brundtland Report ได้เสนอไว้โดยให้มีมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ซึ่งมีองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรของรัฐ

(Non-Government Organisation: NGO) ทั้งจากในและต่างประเทศมาเกี่ยวข้อง ส่งผลให้การดำเนินการล่าช้า เช่น การประชาพิจารณ์ซึ่งในประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยแล้ว การทำประชาพิจารณ์ก็เป็นการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและนำข้อเสนอแนะไปแก้ไขข้อบกพร่องก่อนดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ ประชาชนเองจะมีความเป็นประชาธิปไตยพอ และยอมรับฟังเสียงของคนส่วนใหญ่ แต่ในประเทศที่ประชาธิปไตยยังไม่ค่อยจะก้าวหน้าเท่าใดนัก ความเข้าใจผิดจะเกิดขึ้นบ่อยมากเพราะเข้าใจว่าโครงการทุกโครงการจะต้องได้รับเสียงเป็นเอกฉันท์ก่อน ดังนั้น โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ก็ตามก็จะไม่สามารถเดินหน้าต่อไป การให้ประชาชนมีส่วนร่วมแท้จริงแล้วเป็นมาตรการที่ลึกซึ้งของประเทศพัฒนาแล้วในการในการหยุดยั้งโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศกำลังพัฒนา

การพัฒนาที่ยั่งยืน ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร (Rio de Janeiro)

การจัดการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development: UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งสมัชชาสหประชาชาติได้กำหนดให้รายงานความก้าวหน้าของการพัฒนาที่ยั่งยืนในอีก 5 ปีต่อการประชุม ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ในปี ค.ศ. 1987 การประชุมที่กรุงริโอมีประชาชนและตัวแทนของรัฐบาลต่าง ๆ ไปร่วมประชุมถึงประมาณ 30,000 คน โดยมีผู้นำรัฐบาลต่าง ๆ มากกว่า 100 คนไปร่วมด้วยนั้น ประเทศพัฒนาแล้วได้กลายเป็นสีเขียวและไม่ต้องการให้ประเทศกำลังพัฒนาพัฒนาในแนวทางเดียวกับประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนาจึงไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาของการประชุม ประเทศพัฒนาแล้วต้องการสนับสนุนความเจริญเติบโตของประเทศพัฒนาแล้วต่อไปอย่างไม่ติดขัด ในขณะที่ต้องการให้ทั่วโลกพยายามดูแลทรัพยากรที่เป็นส่วนรวมของโลก ประเทศพัฒนาแล้วจึงพยายามเข้าไปมีอิทธิพลต่อวาระและทิศทางของการประชุมที่กรุงริโอเพื่อประโยชน์ทางการค้า เศรษฐกิจ และนโยบายระหว่างประเทศ การเมืองและผลประโยชน์ระหว่างประเทศ

ภายหลังจากการประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์ม ในปี พ.ศ. 1972 ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามสำหรับประเทศยากจนนั้นยังให้ความสนใจกับปัญหาดังกล่าวน้อยมาก ดังความเห็นของนางอินทรีรา คานธีที่ว่า จะให้คนในหมู่บ้านและสลัมช่วยรักษาสะเล แม่น้ำ และอากาศได้อย่างไรในเมื่อสิ่งเหล่านี้เป็นผลจากการกระทำของประเทศพัฒนาแล้ว คณะกรรมาธิการ WCED นั้นพยายามรักษาผลประโยชน์ของประเทศพัฒนาแล้วแทบทั้งสิ้น (Newton & Dillingham, 1994) วาระการประชุมครั้งนี้ จึงสะท้อนถึงความต้องการของประเทศพัฒนาแล้ว แต่ประเทศกำลังพัฒนาเห็นว่า การควบคุมจำนวนประชากรและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและป่าไม้เป็นการรุกรานอธิปไตยของประเทศกำลังพัฒนา การยอมรับการพัฒนาที่ยั่งยืนในแนวทางที่ประเทศพัฒนาแล้วต้องการเท่ากับเปิดโอกาสให้เศรษฐกิจพัฒนาแล้วทำลายสิ่งแวดล้อมต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งในการประชุมดังกล่าว ผู้นำประเทศต่างๆ ได้ร่วมกันรับรองแผนปฏิบัติการคัมมรองสิ่งแวดล้อม (Agenda 21: แผนปฏิบัติการ 21) โดยในแผนดังกล่าวได้ขอให้ประเทศต่างๆ สนับสนุนรูปแบบการบริโภคที่ยั่งยืน และดำเนินนโยบายส่งเสริมประสิทธิภาพในการผลิต เพื่อแก้ไขการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย และการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงข้อจำกัดของธรรมชาติ ประเทศพัฒนาแล้วจะช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาด้วยเงิน ร้อยละ 0.7 ของ GDP ของตน ที่ประชุมได้มีมติให้ตั้ง Commission on Sustainable Development (CSD) ขึ้นติดตามผลการปฏิบัติตามข้อตกลง แต่ไม่มีอำนาจบังคับให้ประเทศต่าง ๆ ปฏิบัติตามแต่อย่างใด ที่ประชุมขอให้รัฐบาลทุกประเทศรายงานผลการปฏิบัติงานต่อ CSD และองค์กรพัฒนาเอกชนถูกขอให้ช่วยติดตามตรวจสอบผลการปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ด้วย

แผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 เป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากจำนวนประชากร ปริมาณการบริโภคและเทคโนโลยีก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อม Agenda 21 เสนอให้ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ให้มีความสมดุลระหว่างการบริโภคและสมรรถนะของโลก ต่อสู้กับความเสื่อมโทรมของดิน อากาศ และน้ำ อนุรักษ์ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ ต่อสู้กับความยากจน จัดการกับการศึกษา สาธารณสุข และสนับสนุนบทบาทของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ให้ประชาชนผู้ยากไร้เข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศร่ำรวยช่วยเหลือประเทศที่ยากจนทางการเงิน ทางเทคโนโลยี และทุกประเทศต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในระดับโลก Agenda 21 เป็นเอกสารที่ครอบคลุมแง่มุมต่าง ๆ ของการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งเป็น 4 ส่วนด้วยกัน คือ (1) มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ เน้นเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อเร่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศที่กำลังพัฒนา การต่อสู้กับความยากจน การเปลี่ยนรูปแบบการบริโภค นโยบายประชากรกับความยั่งยืน การส่งเสริมสาธารณสุข การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และการบูรณาการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในกระบวนการตัดสินใจ (2) ด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรสำหรับการพัฒนา ซึ่งเน้นการอนุรักษ์และการจัดการเกี่ยวกับบรรยากาศ ที่ดิน ป่าไม้ และระบบนิเวศที่เปราะบาง การส่งเสริมการเกษตรที่ยั่งยืนและการพัฒนาชนบท การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการเทคโนโลยี การปกป้องมหาสมุทร ทะเล ชายฝั่งทะเล และทรัพยากรชีวภาพทางทะเล การจัดการน้ำจืดและทรัพยากรในน้ำจืด และการจัดการสารเคมีที่เป็นพิษ ของเสียอันตราย ขยะและน้ำเสีย และกากกัมมันตรังสี (3) เสริมสร้างความเข้มแข็งสำหรับกลุ่มต่างๆ เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมได้มีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น คือ ผู้หญิง เด็กและเยาวชน คนงานและสหภาพธุรกิจและอุตสาหกรรม ชุมชนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และเกษตรกร และ (4) มาตรการในการปฏิบัติ ได้แก่ มาตรการทางการเงินที่ประเทศพัฒนาจะจัดสรรความช่วยเหลือประมาณร้อยละ 0.7 ของ GDP ให้แก่ประเทศที่กำลังพัฒนา การถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ การศึกษาและการฝึกอบรม การสร้างสมรรถนะของประชาชนและสถาบันสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศเพื่อติดตามผลของ

ก่อนการประชุมที่ Rio+5 นี้ คณะกรรมการประชุมเตรียมการได้มีการปรับปรุงเอกสาร Agenda 21 อยู่หลายครั้งเพื่อให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มต่างๆ Agenda 21 จึงถือว่าเป็นวาระการประชุมที่สำคัญกว่าวาระอื่นๆ ในการประชุมครั้งนี้ ซึ่ง Agenda 21 นี้ไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม NGO's ซึ่งต้องการให้พัฒนาและรักษาชีวิตแบบดั้งเดิมให้ยั่งยืนต่อไป หรือต้องการแนวทางอื่นๆ สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน (MacDonald, 1998) สาเหตุอีกประการหนึ่งของการไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือเหตุผลทางการเมือง ในสังคมประชาธิปไตย สิทธิในการพูด การค้า การมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง และความเสมอภาคในโอกาส เป็นของจำเป็นสำหรับบรรยากาศของความทัดเทียมกัน การที่จะสามารถตกลงกันยอมจะเป็นความยากลำบากเพราะคนส่วนน้อยอาจจะไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่หากเห็นว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรม ประชาธิปไตยกลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเอง (Andrew & O'Riordan, 1995)

เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs)

ในการประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติขององค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 2000 ผู้นำประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเพื่อต่อสู้กับความยากจน ความอดอยาก การไม่รู้หนังสือ โรคภัยไข้เจ็บ ความไม่ทัดเทียมกับทางเพศ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม โดยมีกรอบเวลาที่ชัดเจนและวัดผลได้เพื่อช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากสภาพทุกข์เวทนาอันเนื่องมาจากความยากจนขั้นแค้น เป้าหมายแห่งสหประชาชาติ (MDGs) เห็นว่า การช่วยเหลือขั้นนี้ขึ้นอยู่กับธรรมาภิบาลทั้งภายในและระหว่างประเทศ ความโปร่งใสของระบบการเงิน การคลัง และการค้าที่ควรเปิดกว้าง เป็นธรรม ยึดหลักเกณฑ์ สามารถพยากรณ์ได้ และไม่เลือกปฏิบัติ และการให้ความสนใจต่อความจำเป็นพิเศษของประเทศที่มีการพัฒนาน้อยที่สุด โดยการให้สินค้าเข้าตลาดโดยไม่เสียภาษีหรือถูกจำกัดโควตา การทุเลาหนี้หรือยกเลิกหนี้ และการช่วยเหลือเกี่ยวกับการพัฒนา ความสนใจพิเศษนี้บางส่วนควรมุ่งสู่ประเทศที่พัฒนาน้อยถึงปานกลาง รัฐที่เป็นเกาะเล็ก ๆ และประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล พร้อมกันนี้ MDGs ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาและตัวชี้วัด คือ เป้าหมายหลัก 8 ประการ เป้าหมายย่อย 18 ประการ ตัวชี้วัด 48 ตัว ดังนี้ ความยากจนและความหิวโหย (2 เป้าหมายย่อย 5 ตัวชี้วัด) การศึกษาระดับประถม (1 เป้าหมายย่อย 3 ตัวชี้วัด) ความเท่าเทียมทางเพศ (1 เป้าหมายย่อย 4 ตัวชี้วัด) อัตราเด็กตาย (1 เป้าหมายย่อย 3 ตัวชี้วัด) สตรีมีครรภ์ (1 เป้าหมายย่อย 2 ตัวชี้วัด) โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคอื่นๆ (2 เป้าหมายย่อย 7 ตัวชี้วัด) สิ่งแวดล้อม (3 เป้าหมายย่อย 8 ตัวชี้วัด) และหุ้นส่วนในประชาคมโลก (7 เป้าหมายย่อย 16 ตัวชี้วัด)

Young (2017) กล่าวว่า MDGs เป็นรูปแบบใหม่ของการปกครองโดยไม่มีรัฐบาล (governance without government) ตามแนวคิดของ Ostrom (1990) เพราะมีปัจจัยหรือคุณสมบัติบางประการที่สามารถทำให้เป้าหมายบรรลุวัตถุประสงค์ได้ เช่น ระบบสังคมและระบบนิเวศที่เกื้อหนุนให้ประชากรโลกห่วงใยในสิ่งแวดล้อม ข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จริยธรรมสิ่งแวดล้อมของโลก ฯลฯ การปกครองเช่นนี้จะมีเพียงสิทธิหน้าที่ของแต่ละฝ่าย กฎเกณฑ์ หลักการ และกระบวนการตัดสินใจที่ทุกฝ่ายยอมรับ และเดินหน้าไปสู่เป้าหมายโดยสมัครใจ ข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในอดีตประสบกับผลสำเร็จและความล้มเหลวมาแล้ว เช่น ในกรณีของการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติที่ถูกครอบงำโดยประเทศพัฒนาแล้ว ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไม่ยอมรับปฏิบัติตามและพยายามเรียกร้องให้สหประชาชาติแก้ไขปัญหาความยากจนก่อนที่จะให้ตนเองหันมาสนใจแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งสหประชาชาติยินยอมให้มีการกำหนด MDGs แต่ไม่ได้จัดตั้งองค์กรรองรับปฏิญญานี้แต่ประการใด ถึงแม้ว่า MDGs จะเป็นไปตามความต้องการประเทศกำลังพัฒนา แต่ก็ยังนำสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลงเพราะเป็นการประนีประนอมกับประเทศพัฒนาแล้วเพื่อให้ MDGs เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายและทำให้เป้าหมายมีความเป็นไปได้มากขึ้น ทั้งนี้ การปกครองที่ดีก็คือการปกครองที่มีประสิทธิภาพซึ่งวัดกันได้ในเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ ซึ่ง MDGs ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

สุโจอาเนสเบิร์ก (Johannesburg)

ในปี ค.ศ. 1997 มีการจัดประชุม Rio + 5 ที่กรุงนิวยอร์ก ซึ่งเป็นการประชุมติดตามผลการดำเนินงานตาม Agenda 21 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมน้อยกว่าการประชุม Rio เพราะประเทศที่กำลังพัฒนาไม่พอใจกับผลการปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ที่ Rio ผู้นำประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ไม่ได้มาร่วมประชุม (Hanley, 1997) อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าว (ค.ศ. 1992 ถึง 1997) ได้มีเมืองต่าง ๆ 1500 เมืองใน 51 ประเทศ ประกาศใช้ Agenda 21 ประเทศต่าง ๆ ได้ทำข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการป้องกันการแผ่ขยายของทะเลทราย และการลดจำนวนประชากรของโลก และเมื่อการประชุมสิ้นสุดลง ความคิดเห็นของประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนาก็แตกต่างกันมากขึ้น (Associated Press, 1997) สหประชาชาติเองยอมรับว่าการประชุม Rio+5 ครั้งนี้ไม่มีความก้าวหน้าเกิดขึ้นแต่

อย่างไรก็ดี ประเทศที่กำลังพัฒนาผิดหวังกับการไม่ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาของประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่พัฒนาแล้วก็ผิดหวังกับความไม่สามารถในการลดก๊าซเรือนกระจก (Osborn & Gigg, 1998) ทำให้เห็นว่าความเชื่อถือในการพัฒนาที่ยั่งยืนยังคงหนักแน่นอยู่ แต่บางประเทศมองเห็นแต่ความล้มเหลวเท่านั้น การประชุม Rio+5 จึงเป็นสัญญาณเตือนให้รู้ว่า Agenda 21 ไม่สามารถเดินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ประเทศพัฒนาแล้วต้องรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้และประเทศกำลังพัฒนาต้องตั้งใจกำจัดความยากจนอย่างจริงจัง

การประชุม 10 ปีภายหลังจาก Earth Summit ณ เมืองโจฮานเนสเบิร์กภายใต้ชื่อว่า World Summit on Sustainable Development หรือที่รู้จักกันว่า Rio+10 ซึ่งการประชุมได้กำหนดแนวทางใหม่ของการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกให้แคบลง หัวข้อการประชุมจะเน้นเรื่องน้ำและสาธารณสุข พลังงาน ผลผลิตทางการเกษตรและความมั่นคงของอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพและการจัดการระบบนิเวศ และสุขภาพอนามัยของมนุษย์ ทั้งหมดจะอยู่ภายใต้หัวข้อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การมองประเด็นจึงแคบกว่าการประชุมที่ Rio เป็นอย่างมาก เพราะ Rio เป็นจุดสูงสุดของอุดมการณ์ทางสิ่งแวดล้อมและความหวังของมนุษย์ แต่ Rio ก็ทำให้ทุกคนยอมรับความสำคัญของการสิ่งแวดล้อมในการพัฒนา และการประชุมดังกล่าวก็ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งยังได้เปิดประเด็นทางสิ่งแวดล้อมให้เป็นเรื่องถกเถียงกันทั่วไปอีกด้วย (Gaunt, 2002) การประชุม Rio + 10 เปิดฉากการประชุมด้วยสำนึกที่ว่าสถานะสิ่งแวดล้อมของโลกได้แย่ลง โจฮานเนสเบิร์กได้หันกลับมาพิจารณาเรื่องของการพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความยากจน การขาดอาหาร และโรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ ในการประชุมเตรียมการที่ Bali ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2002 สหรัฐอเมริกาได้เรียกร้องให้ประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือมีให้รับประกันว่าจะไม่มีการคอร์รัปชันเกิดขึ้น ประเทศที่ยากจนต้องการให้สหรัฐอเมริกาถ่ายทอดเทคโนโลยีและปฏิบัติตามข้อกำหนดทางสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ที่ประชุม Bali ได้ยอมรับว่าการช่วยเหลือระหว่างประเทศควรมีสองมาตรการ คือ มาตรการระหว่างสองฝ่ายหรือหลายฝ่าย (type I) และมาตรการตามความสมัครใจของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรประชาชนในโครงการที่ตนสนใจและได้ประโยชน์ (type II) (Verrengia, 2002a) โดยประเทศที่มั่งคั่งหาทางออกด้วยมาตรการ type II คือ เปิดโอกาสให้ธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้าร่วมมือในโครงการสิ่งแวดล้อม แต่ type II เป็นการทำให้ธุรกิจสกลปรกกลายเป็นสีเขียวและเป็นการนำเอาทรัพยากรของประเทศยากจนไปอยู่ในมือของธุรกิจข้ามชาติ type II จึงเป็นวิธีการแยบยลของธุรกิจเอกชนของประเทศที่มั่งคั่งในการเข้าควบคุมการค้าและทำลายสิ่งแวดล้อมในประเทศยากจนเพิ่มขึ้น (Zeller, 2002)

เมื่อเปรียบเทียบกับการประชุมที่กรุงริโอเดอจาเนโรแล้ว การประชุม Rio+10 นั้นประสบความสำเร็จล้มเหลว เพราะการประชุม Rio ได้ยกระดับการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทัดเทียมกับหลักการสันติภาพและสิทธิมนุษยชน แต่การประชุม Rio+10 ไม่สามารถจะเข้าสู่ระดับหลักการที่สูงส่งเช่นนั้นได้เลย ประเด็นการประชุมจึงเน้นการปฏิบัติที่เป็นไปได้มากกว่า ผู้ที่ได้ผลประโยชน์อย่างมากจากการประชุมจึงเป็นพวกธุรกิจขนาดใหญ่และธุรกิจข้ามชาติ นอกจากนั้น การประชุมก็พยายามตัดหรือลดความแน่นอนของเป้าหมาย กำหนดเวลา และงบประมาณของโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนต่าง ๆ วัตถุประสงค์บางอย่างก็ถูกตัดทิ้งหรือไม่ได้รับการยอมรับ วัตถุประสงค์บางอย่างก็ได้ถูกต่อรองแลกเปลี่ยนกัน แต่ข้างนอกห้องประชุมนิทรศาสตร์ของความยั่งยืนกลับเป็นสิ่งที่สร้างความหวังให้แก่การพัฒนาที่ยั่งยืนว่าสามารถแก้ไขความยากจนได้ (Verrengia, 2002b)

การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (UN Conference on Sustainable Development)

หลังจากการประชุม Rio+10 ที่เมืองโยฮันเนสเบิร์ก ประเทศที่พัฒนาแล้วก็ได้ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาที่จะช่วยเหลือโครงการแก้ไขและป้องกันการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิของโลกในประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งประเทศที่พัฒนาแล้วได้สัญญาจะให้ความช่วยเหลือถึงปีละ 100,000 ล้านดอลลาร์จนถึงปี 2020 มีเพียงประเทศนอร์เวย์และประเทศญี่ปุ่นที่ได้ให้ความช่วยเหลือตามสัดส่วนที่ได้สัญญาไว้ ก่อนการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกในปี ค.ศ. 2012 เศรษฐกิจสีเขียวได้กลายเป็นวาทกรรมใหม่ของกลไกใหม่ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ความหมายของเศรษฐกิจสีเขียวจะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศตามแต่ทัศนคติ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และกระบวนการพัฒนาของแต่ละประเทศ คณะกรรมาธิการเศรษฐกิจและสังคมแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกของสหประชาชาติ (UNESCAP) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปี ค.ศ. 2006 โดยเรียกว่า การเจริญเติบโตสีเขียว (green growth) ในปี ค.ศ. 2010 ต่อมาสหประชาชาติได้เสนอแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เป็นการผสมผสานเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และการลดปัญหาความยากจน ซึ่งสอดคล้องกับ UNEP ที่เห็นว่าเศรษฐกิจสีเขียวสามารถปรับปรุงความเป็นอยู่ของมนุษย์และความเท่าเทียมกันในสังคม และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการสูญเสียเชิงนิเวศในขณะเดียวกัน Green Economy จึงเข้ามาแทนที่ Brown Economy ในการเดินไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน และแก้ไขปัญหของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือปัญหาโลกร้อน คือ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ

ต่อมาในปี ค.ศ. 2009 สหประชาชาติได้มีมติให้จัดการประชุมระดับสูงสุดอีกครั้งหนึ่งที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ในปี ค.ศ. 2012 ในนามของ UN Conference on Sustainable Development โดยเป็นการประชุมต่อเนื่องจากการประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์มในปี ค.ศ. 1972 ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ในปี ค.ศ. 1992 และที่เมืองโยฮันเนสเบิร์กในปี ค.ศ. 2002 การประชุมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันให้คำมั่นต่อการดำเนินการด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกครั้ง ประเมินความก้าวหน้าและอุปสรรคในการดำเนินการด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ผ่านมา และพิจารณาประเด็นปัญหาใหม่และปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น ซึ่งการประชุมครั้งนี้ได้รับแนวคิดของเศรษฐกิจสีเขียวเป็นแนวคิดหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการประชุมครั้งนี้รู้จักกันในว่า การประชุม Rio+20 ได้มีมติรับรองเอกสารที่มีชื่อว่า อนาคตที่เราต้องการ หรือ The Future We Want และสหประชาชาติได้มีมติรับรองเอกสารดังกล่าวในปี ค.ศ. 2512

เอกสาร The Future We Want มีรายละเอียดพอเป็นสังเขปดังนี้

1. วิสัยทัศน์ร่วมกันของพวกเรา (our common vision) เป็นตอกย้ำความเชื่อมั่นในการพัฒนาที่ยั่งยืนและในอนาคตที่ยั่งยืนของโลกและของคนในยุคปัจจุบันและอนาคต การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีการจัดความยากจน ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคและการผลิต และปกป้องและจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติ ยืนยันในสำคัญของ MDGs การมีมนุษย์เป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน และ Green Economy สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการจัดความยากจน
2. การฟื้นฟูคำมั่นสัญญาทางการเมือง (renewing political commitments) เป็นการยืนยันความเชื่อมั่นในกฎเกณฑ์จากการประชุมที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร (Rio principles) และแผนงานที่เริ่มมาตั้งแต่การประชุมที่กรุงสต็อกโฮล์ม รวมทั้ง MDGs อนุสัญญาการเปลี่ยนแปลง

ของสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงเป็นทะเลทราย

3. เศรษฐกิจสีเขียวในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืนและขจัดความยากจน (green economy in the context of sustainable development and poverty eradication) โดยให้เป็นไปตามความจำเป็นของแต่ละประเทศ และเหมาะสมตามแผนการพัฒนา กลยุทธ์ หรือการจัดลำดับความสำคัญของตนเอง
 4. กรอบสถาบันเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (institutional framework for sustainable development) คือ (1) การจัดตั้งเวทีการหารือทางการเมืองระดับสูงว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (high-level political forum) เพื่อติดตามการดำเนินงานตามข้อตกลงในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศต่าง ๆ (2) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ UNEP โดยเฉพาะในเรื่องการเงินที่ควรมาจากงบประมาณประจำของสหประชาชาติ และ (3) ให้ความสำคัญกับองค์การระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับรองลงมาในประเทศ และในองค์กรท้องถิ่นในบทบาทของการพัฒนาที่ยั่งยืน
 5. กรอบงานเพื่อปฏิบัติงานและติดตามผล (framework for action and follow-up) กรอบการดำเนินงานนี้จะประกอบด้วยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่เกี่ยวกับกิจการของมนุษย์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และประเด็นของการพัฒนาทั่วไป รายละเอียดประเด็นทั้ง 26 ประเด็น ดังนี้ การจัดขจัดความยากจน ความมั่นคงทางอาหารและความยั่งยืนของการเกษตร น้ำและสุขาภิบาล พลังงาน การท่องเที่ยว การคมนาคมและขนส่ง การพัฒนาเมืองและการตั้งถิ่นฐาน สาธารณสุขและประชากร การสร้างงานและอาชีวอนามัย การอนุรักษ์มหาสมุทรและทะเล การพัฒนารัฐบนเกาะขนาดเล็ก การพัฒนาประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาประเทศที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล การพัฒนาแอฟริกา การพัฒนาระดับภูมิภาค การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ การลดก๊าซเรือนกระจก การอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การป้องกันการกลายพันธุ์และทะเลทรายและการฟื้นฟู การอนุรักษ์ระบบนิเวศภูเขา การลดสารเคมีมีพิษ การบริโภคและการผลิตอย่างยั่งยืน การทำเหมืองแร่ การศึกษา และความเสมอภาคทางเพศ
- กรอบการดำเนินงานนี้เน้นการปฏิบัติ สั้นและง่ายแก่ความเข้าใจ และสามารถตอบสนองความหวังและเหมาะสมสำหรับทุกประเทศ จึงควรมีการตั้ง open working group โดยสหประชาชาติ ประกอบด้วยตัวแทน 30 คน จากกลุ่มภูมิภาคต่าง ๆ ของ UN เพื่อพิจารณาเป้าหมายการพัฒนา
6. กลไกในการดำเนินการ (means of implementation) ทุกประเทศต้องรับผิดชอบและจัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของตนเอง ประเทศที่พัฒนาแล้วให้ความช่วยเหลือประเทศยากจน 0.7% ของ GDP และ 0.15% ถึง 0.20% ของ GDP สำหรับประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด ประเทศเจ้าหนี้ควรระดมหนี้หรือลดหนี้ให้แก่ประเทศยากจน ประเทศที่พัฒนาแล้วควรถ่ายทอดเทคโนโลยี ช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเปิดการค้าระหว่างประเทศเสรีให้แก่ประเทศที่กำลังพัฒนา

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

การประชุม UN Conference on Sustainable Development (Rio+20) ในปี ค.ศ. 2012 นั้น ที่ประชุมได้ขอให้ประชาชาติจัดตั้ง คณะทำงานแบบเปิด (open working group) เพื่อพิจารณาเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะทำงานได้ใช้เวลา 3 ปีในการจัดทำ The Sustainable Development Goals (SDGs) ขึ้น สหประชาชาติจึงได้จัดประชุม UN Sustainable Development Summit ในปี ค.ศ. 2015 โดยมีผู้นำระดับสูงจากประเทศต่าง ๆ 193 ประเทศเข้าร่วมประชุม และที่ประชุมได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้รับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวปฏิบัติในการขจัดความยากจนภายในปี ค.ศ. 2030 ต่อสู้กับความอยุติธรรมและปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่ออนาคตที่ยั่งยืนของโลก ปฏิญญาของการประชุมครั้งนี้มีชื่อว่า Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development เพื่อเป็นวาระสำหรับการพัฒนาระหว่างปี ค.ศ. 2015 จนถึงปี ค.ศ. 2030 โดยกล่าวว่า ความท้าทายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดระดับโลก คือ การขจัดความยากจน โดยไม่มีใครถูกทิ้งอยู่ข้างหลัง เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ได้รับผลจาก MDGs การบูรณาการมิติทั้ง 3 ของการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

SDGs ได้เดินตามตัวแบบของ MDGs ในการเป็นการปกครองโดยไม่มีรัฐบาล (governance without government) คือ ใช้ปฏิญญาต่าง ๆ เป็นแนวทางให้ประเทศในโลกเดินตามอย่างสมัครใจ ไม่มีการบีบบังคับตามกฎหมาย แต่เป็นกฎกติกาการรยาของการอยู่ในสังคมโลกร่วมกัน ทั้ง SDGs และ MDGs มีเป้าหมายเป็นเครื่องนำทาง เป้าหมายเหล่านี้มีตัวชี้วัด ทั้งยังมีความยืดหยุ่น คือขึ้นอยู่กับขีดความสามารถและความจำเป็นของแต่ละประเทศ MDGs เป็นความต้องการของประเทศกำลังพัฒนา แต่ประเทศพัฒนาแล้วไม่ได้ให้ความสนใจและคงเดินหน้าเสนอแนวทางที่ตนเองต้องการใน การประชุม Rio+5 และการประชุม Rio+20 จึงเห็นว่าประเทศกำลังพัฒนาไม่ยินยอมพร้อมใจกับปฏิญญาจากการประชุมทั้ง 2 ครั้ง ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วก็ไม่ให้ความสำคัญต่อ MDGs ของประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นผลของการประชุมทั้ง 3 ครั้งในปีค.ศ. 2000 ปีค.ศ. 2002 และในปีค.ศ. 2012 จึงไม่ประสบผลสำเร็จเพราะขาดการสนับสนุนอย่างพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้เพราะประเทศพัฒนาแล้วให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและไม่ให้ความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศกำลังพัฒนา ในทางตรงกันข้ามนั้นประเทศกำลังพัฒนาให้ความสำคัญในเรื่องความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศ และเห็นว่าเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องไกลตัว ปัจจุบันส่งผลให้ UNCSO (UN, 1992) ไม่สามารถทำงานได้และถูกยกเลิกไปในที่สุด

SDGs ที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างความสมดุลให้แก่ความต้องการของประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้ว สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดย SDGs ให้ความสำคัญกับสวัสดิการของมนุษย์ภายในระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพราะสวัสดิภาพของมนุษย์อาจต้องมาก่อนการปกป้องสิ่งแวดล้อม แต่การปกป้องสิ่งแวดล้อมก็จำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนเช่นกัน SDGs จึงเป็นการทำลายความลำเอียงของสิ่งแวดล้อม (environmental bias) เพราะไม่ได้เน้นแต่การปกป้องสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว แต่ได้สานต่อแนวทางของ MDGs โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการขจัดความยากจน อาหาร การศึกษา ฯลฯ ของประชาชนในโลกที่ 3 ทั้งนี้เพราะประเทศพัฒนาแล้วเริ่มหันมาทางแนวทางของประเทศกำลังพัฒนามากขึ้น ซึ่งในการประชุม Rio+20 (2012) ได้มีการเน้นมาตรการทางสังคมเพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่มากพอที่จะสร้างความพอใจให้แก่ประเทศกำลังพัฒนา ดังนั้นเพื่อให้ SDGs เดินไปสู่เป้าหมาย สหประชาชาติจึงได้จัดตั้งคณะทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง (high-level political forum) ขึ้นเพื่อติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินงานของโลก คณะทำงานนี้จะทำงานภายใต้ UNECOSOC และทดแทน UNCSO ที่ถูกยกเลิกไปคณะทำงานจะต้องทำงานประสานกับผู้นำทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ ผู้มีอำนาจ และผู้ขับเคลื่อนงานการพัฒนาในระดับภูมิภาคของโลก ระดับประเทศและ

ระดับท้องถิ่น Forum นี้จึงเป็นผู้อำนวยการของผู้อำนวยการ (Orchestrator of orchestrators) ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโดยใช้การปกครองแบบอ่อนผ่านการใช้อำนาจผู้ชักจูงและมาตรการจูงใจ (soft governance thorough leadership, persuasion and incentives) และต้องเข้าถึงและเข้าใจความแตกต่างของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง SDGs ไม่แยกประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศที่กำลังพัฒนา โดยถือว่าประเทศทั้งหมดเป็นประเทศกำลังพัฒนาทั้งสิ้น และทุกประเทศมีอิสระในการเลือกพัฒนาตามความต้องการ และปรับเปลี่ยนภายในกรอบของ SDGs ได้ ซึ่งเป็นการวางแผนดำเนินงานแบบ bottom-up มากกว่า top-down

ความเป็นมาของการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากการประชุม ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ในปี ค.ศ. 1972 จะพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันก็ยังดำเนินต่อไปซึ่งเป็นความท้าทายของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนาได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่ง SDGs เป็นความหวังในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของทุกประเทศทั่วโลกอย่างแพร่หลาย

เอกสารอ้างอิง

- Associated Press. (1997, June 30). Second Earth Summit No Match for Rio. *The Nation*, 7.
- Charoensin-o-larn, C. (1999). *Development Discourse* [in Thai]. Bangkok, Thailand: Sombat Publishing.
- Charoensin-o-larn, C. (2001). *Introduction Post-structuralism* [in Thai]. Bangkok, Thailand: Sombat Publishing.
- De la Court, T. (1990). *Beyond Brundtland: Green Development in the 1990's*. New York, USA: New Horizons Press.
- Dobson, A. (1998) *Justice and the Environment*. New York, USA: Oxford University Press.
- Dresner, S. (2002). *The Principles of Sustainability*. London, UK: Earthscan.
- Fahn, J. (1997, June 23). Earth Summit's Five Wasted Years. *The Nation*, 6.
- Gaunt, J. (2002, August 7). Ten Years After Rio, At Least the Issues Are Now Clear. *The Nation*, 5A.
- Hanley, C.J. (1997, June 23). Third World Unhappy As Leaders Converge for Another Rio. *The Nation*, 6.
- Huckle, J. & Martin, A. (2001). *Environments in a Changing World*. Harlow, Essex: Prentice Hall.
- Jordan, A. & O'Riordan, T. (1995). Sustainable Development : The Political and Institutional Challenge. In Kirkby, J. et al. (Eds), *The Earthscan Reader in Sustainable Development* (pp 287-289). London: Earthscan.
- Kanie, N. & Biermann, F. (2017). *Governing through Goals*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- MacDonald, M. (1998). *Agendas for Sustainability*. London: Routledge.
- McCormick, J. (1989). *Reclaiming Paradise*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Naess, A. (1997) Sustainable Development and the Deep Ecology Movement. In Baker, S. et al. (Eds), *The Politics of Sustainable Development* (pp 62 – 71). London: Routledge.
- Newton, L.H. & Dillingham, C.K. (1994). *Watersheds: Classic Cases in Environmental Ethics*. Belmont, California : Wadsworth.
- Osborn, D. & Bigg, T. (1998). *Earth Summit II: Outcomes and Analysis*. London, UK: Earthscan.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Porritt, J. (2006). *Capitalism: As If the World Matters*. London, UK: Earthscan.
- Sessions, G. (1995). Introduction : Toward the Twenty-First Century and Beyond. In Sessions, G. (Eds), *Deep Ecology for the 21st Century* (pp 411-416). Boston, USA: Shambhala.
- United Nations. (1992). *Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development*. N.Y., USA.: Department of Public Information.

- Verrengia, J.B. (2002a, August 22). *There's A Slim Chance Rio's Promises Will be Fulfilled*. The Nation, 7A.
- Verrengia, J.B. (2002b, September 6). *Summit Leaves Little to Celebrate*. The Nation, 7A.
- The World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Young, O.R. (2017). *Governing Complex Systems*. Cambridge, Massasusett: The MIT Press.
- Zeller, F. (2002). *Greens Say WTO Has Hijacked the Summit*. The Nation, 7A.